

ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ОЗНАКИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Дрофич Ю.В.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права,
Університет імені Альфреда Нобеля
ORCID: 0000-0003-3956-6303*

Дрофич Ю.В. Поняття та основні ознаки адміністративної відповідальності: аналіз сучасної адміністративно-правової літератури.

У статті автором зазначено деякі принципові тези з приводу сутності адміністративної відповідальності. Зокрема, визначено, що в сучасних концепціях адміністративної відповідальності актуальною виявляється проблема оцінки права із загальних системно-філософських позицій, що відображає загальні закони та принципи буття соціуму, інтегруючи субстанційні та феноменальні характеристики соціально-правової реальності, яка включає теоретико-методологічні критерії оцінки права щодо абсолютного (правова субстанція) та похідного порядку (оптимальні вимоги соціальної реальності, зосереджені в традиційному менталітеті).

Автором підтримано тезу про те, що однією з вад адміністративно-деліктного законодавства є нормативне закріплення положення щодо можливості встановлення складу проступку і відповідальності за його вчинення, а також застосування відповідних норм за межами КУпАП. Такий підхід до побудови законодавства про адміністративну відповідальність є умовою виникнення колізій, які фактично дискредитують як законодавця, так і правозастосувальника. Акцентовано на тому, що адміністративні правопорушення є суспільно шкідливими, антигромадськими явищами. Визнання адміністративних правопорушень суспільно шкідливими, а не суспільно небезпечними є тим критерієм, за допомогою якого стає можливим розмежування злочинів та адміністративних правопорушень.

На підставі викладеного, автор вважає, що адміністративна відповідальність є комплексним правовим механізмом реагування держави на прояв адміністративної протиправності, що містить матеріально-правові підстави та процесуальний порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення. Основу адміністративної відповідальності складають диференційована адміністративна протиправність, склад адміністративного правопорушення; адміністративне покарання (матеріально-правовий аспект) і процесуальна форма.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення, Кодекс про адміністративні правопорушення, ознаки, суспільна шкідливість.

Drofyh Yu.V. Concepts and main signs of administrative responsibility: analysis of modern administrative and legal literature.

In the article, the author states some principle theses regarding the essence of administrative responsibility. In particular, it was determined that in modern concepts of administrative responsibility, the problem of assessing law from general systemic and philosophical positions, which reflects the general laws and principles of society, integrating the substantive and phenomenal characteristics of socio-legal reality, which includes theoretical and methodological criteria for assessing law in relation to absolute (legal substance) and derived order (optimal requirements of social reality, concentrated in traditional mentality).

The author supports the thesis that one of the defects of the administrative-delict legislation is the normative consolidation of provisions regarding the possibility of establishing the composition of a misdemeanor and responsibility for its commission, as well as the application of relevant norms outside the Criminal Code. This approach to the construction of legislation on administrative responsibility is a condition for the occurrence of collisions, which actually discredit both the legislator and the law enforcer. Emphasis is placed on the fact that administrative offenses are socially harmful, anti-social phenomena. Recognizing administrative

offenses as socially harmful, and not socially dangerous, is the criterion by which it becomes possible to distinguish between crimes and administrative offenses.

On the basis of the above, the author believes that administrative responsibility is a complex legal mechanism of the state's response to the manifestation of administrative wrongdoing, which contains material and legal grounds and the procedural order of proceedings in cases of administrative offenses. The basis of administrative responsibility is differentiated administrative wrongdoing, composition of administrative offense; administrative penalty (substantive legal aspect) and procedural form.

Key words: administrative responsibility, administrative offense, Code of Administrative Offenses, signs, public harm.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Одним із дієвих заходів підтримання правопорядку в державі є застосування заходів адміністративної відповідальності, оскільки саме цей інструмент впливу на суспільні відносини, поведінку фізичних осіб та діяльність юридичних осіб тощо найчастіше використовується органами публічної адміністрації. Проте, поняття адміністративної відповідальності її зміст та обсяг до сьогодення залишається одним з найбільш суперечливих та проблемних питань української адміністративно-правової науки. Постійні дискусії з цієї проблематики обумовлені перш за все достатньо поширеною практикою його використання у юридично-правовій, правозастосовній діяльності, по-друге – невизначеністю в повній мірі з боку законодавця, оскільки використовується цей термін у численних нормативних актах, проте немає його нормативного визначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблема поняття та ознак адміністративної відповідальності – не нова в адміністративно-деліктному праві. Її дослідженню присвятили свої роботи такі вчені, як: В. Авер'янов, В. Бевзенко, Ю. Битяк, В. Гаращук, Є. Гетьман, І. Голосніченко, П. Діхтієвський, Р. Калужний, Л. Коваленко, І. Коліушко, Т. Коломоєць, В. Колпаков, А. Комзюк, С. Кузніченко, О. Кузьменко, В. Куйбіда, Є. Курінний, Д. Лук'янець, П. Лютіков, О. Миколенко, В. Мороз, Ю. Оніщик, С. Петков, Г. Писаренко, Д. Приймаченко, В. Развадовський, О. Рябченко, А. Селіванов, С. Стеценко, В. Тимошук, А. Школик, І. Шопіна та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). На підставі аналізу різноманітних точок зору, нормативних джерел сформулювати поняття та основні ознаки адміністративної відповідальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначає більшість науковців та фахівців-адміністративістів, система норм, яка регулює відносини адміністративної відповідальності, не дивлячись на численні зміни в Кодексі України про адміністративні правопорушення, не відповідає потребам сьогодення. Діапазон її позитивного, організуючого впливу значно ширший ніж публічне управління і зачіпає багато сторін взаємовідносин органів держави з громадянами, юридичними особами.

Один із провідних українських учених-адміністративістів С.Т. Гончарук ще у 2007 році підкреслював, що заходами адміністративної відповідальності натепер захищається великий масив різноманітних суспільних відносин, що складаються під дією норм адміністративного права, а також інших правових галузей переважно в управлінській сфері, у тому числі у сфері охорони громадського порядку та громадської безпеки, боротьби з різними правопорушеннями на транспорті, в галузі охорони праці та здоров'я населення, охорони природи, заняття підприємницькою діяльністю, у сфері забезпечення встановленого порядку управління, боротьби з корупційними проявами та ін. Сьогодні це найпоширеніший вид юридичної відповідальності в правовій системі України, правоохоронна роль якого у боротьбі з наймасовішими протиправними діяннями, якими є адміністративні проступки, постійно зростає. Щорічно в Україні до адміністративної відповідальності притягується близько 10 млн правопорушників [1, с. 57].

З вищезазначеною позицією ми повністю погоджуємося та підтримуємо думку К.С. Вельського, який зазначає, що «для того щоб поняття використовувалося у суспільстві ефективно, запам'ятовувалось людьми, ставало часткою їх правосвідомості, йому потрібно дати визначення у законодавчому акті» [2, с. 20].

Чинний КУпАП, який містить розділ 2, що має назву «Адміністративне правопорушення і адміністративна відповідальність», у ст. 9 сформулював означення адміністративного правопорушення, в якому знов-таки використовується дефініція «адміністративна відповідальність», проте у ст. 23 КУпАП законодавець обмежився вказівкою лише на те, що мірою адміністративної відповідальності є адміністративні стягнення, не визначивши поняття «адміністративна відповідальність».

Враховуючи зазначені обставини спробуємо проаналізувати різні погляди теоретиків права, вчених-адміністративістів на поняття та зміст адміністративної відповідальності.

В залежності від функціонального призначення, тобто тієї ролі, яку повинен виконати інститут адміністративної відповідальності, Д.М. Лук'янець виділяє три її концепції:

1. Охоронну – адміністративна відповідальність виконує функцію охорони багатьох видів суспільних відносин від протиправних посягань, в основі, як зазначає вчений, положення закріплене у КУпАП, згідно з яким законодавство про адміністративні правопорушення має завданням охоронну суспільного ладу України, власності, соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод громадян, а також прав та законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого порядку управління, державного і громадського порядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством.

2. Каральну – стосується адміністративного стягнення, що накладається за вчинення адміністративного правопорушення і яке є мірою відповідальності та покаранням правопорушника за вчинення протиправного, карального та винного діяння.

3. Управлінську – адміністративна відповідальність виступає, з одного боку, як необхідний елемент механізму державного управління і є різновидом державно-управлінських відносин, а з іншого – засобом охорони всіх суспільних відносин, які відносяться до сфери державного управління [3, с. 59–62].

На наш погляд, зазначена позиція є достатньо аргументованою, враховуючи багатоаспектність самого поняття «адміністративна відповідальність», про що свідчать численні наукові роботи провідних вчених.

В адміністративно-правовій літературі прийнято визначати адміністративну відповідальність як особливий вид юридичної відповідальності зі всіма притаманними їй ознаками, проте маючи певні особливості, враховуючи коло тих суспільних відносин, на які вона може бути поширена. Традиційними вважається два підходи, які розглядають адміністративну відповідальність як ретроспективну (негативну) або перспективну (позитивну).

У зміст «позитивної» відповідальності входить самостійна й ініціативна діяльність «у рамках правових норм і тих ідеалів, для досягнення яких вони видані». «Позитивна» відповідальність виникає «вже тоді, коли людина приступає до виконання своїх обов'язків, а не тоді, коли вона їх не виконує або діє всупереч ним» [4, с. 28].

На думку Л.Р. Наливайко, позитивна юридична відповідальність суб'єкта – первинне, а ретроспективна – вторинне відношення юридичної відповідальності; перше є однією із передумов виникнення другого. Ретроспективна юридична відповідальність настає саме тому, що до правопорушення суб'єкт знаходиться в загальному відношенні відповідальності щодо держави, але розриває цей зв'язок актом безвідповідальної поведінки. Заперечуючи наявність загальних відносин правової відповідальності, не можна розуміти природу, джерела походження ретроспективної відповідальності [5, с. 180].

Відповідно до ретроспективної концепції, сутність адміністративної відповідальності пов'язується із вчиненням протиправного, винного діяння, що посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і тягне за собою застосування відповідних заходів впливу. Враховуючи положення діючого КУпАП, адміністративна відповідальність розглядається як спосіб застосування заходів примусу, іншими словами – вчинення адміністративного правопорушення тягне за собою ретроспективну адміністративну відповідальність. На наш погляд, зазначена позиція є більш обґрунтованою, тому в даній роботі ми будемо розглядати адміністративну відповідальність у негативному її розумінні, проте не заперечуємо існування й інших позицій із цього питання.

Наявність як мінімум двох наукових підходів щодо сутності адміністративної відповідальності, то й саме поняття «адміністративна відповідальність» має в науковій літературі дискусійний характер.

Як стверджує В.К. Колпаков, Українська юридична енциклопедія у статті «Адміністративна відповідальність» в унісон з КУпАП обмежилась із цього приводу лише констатацією того, що адміністративна відповідальність – вид юридичної відповідальності громадян і службових осіб за вчиненні ними адміністративні правопорушення [6, с. 75]. Таким чином, проблема розкриття сутності адміністративної відповідальності набуває ще більшої актуальності, оскільки досліджувалися лише окремі аспекти даної категорії, комплексний характер мала лише незначна частина наукових робіт, а тому такі підходи за своєю сутністю мали загальний характер і, зрештою, виникає необхідність у їх систематизації.

М.С. Студенкіна вважає, що під адміністративною відповідальністю найчастіше розуміється застосування ... частини заходів адміністративного примусу, а саме – адміністративних стягнень [7, с. 88].

Аналогічної позиції дотримується й І.О. Галаган, який зазначає, що під адміністративною відповідальністю слід розуміти застосування у встановленому порядку уповноваженими на це органами і службовими особами адміністративних стягнень, сформульованих у санкціях адміністративно-правових норм, до винних у вчиненні адміністративних порушень, що містять державний і громадський осуд, засудження їх особи і протиправного діяння, що виявляється у негативних для них наслідках, які вони зобов'язані виконати, і переслідують цілі їх покарання, виправлення і перевиховання, а також охорони суспільних відносин у сфері радянського державного управління [8, с. 41].

На підставі вищенаведеного та розглядаючи вказані теоретичні положення, можна зробити висновок, що увага цих науковців акцентується на тому, що адміністративна відповідальність пов'язана із адміністративними стягненнями, але це різні правові категорії, хоча і тісно пов'язані між собою, адже реалізація санкцій є характерною ознакою адміністративної відповідальності, яка завдає винній особі моральної або матеріальної шкоди [9, с. 62], внаслідок чого, вважаємо, що вказані підходи є недостатньо обґрунтованими.

Як зазначав В.Б. Авер'янов, адміністративна відповідальність – це відповідальність за вчинення адміністративного проступку (правопорушення). Адміністративна відповідальність характеризується негативною реакцією держави на протиправні прояви окремих фізичних (а в деяких випадках і юридичних) осіб шляхом встановлення відповідних правил, заборон і адекватних порушенням санкцій щодо порушників [10].

О.М. Щукін зазначає, що адміністративна відповідальність становить собою особливий різновид юридичної відповідальності, а також є специфічною формою адекватного реагування держави на протиправні дії з боку окремих громадян та юридичних осіб. Заходи юридичної відповідальності, які застосовують до правопорушника і які він зобов'язаний виконати, призводять останнього до обтяжливих майнових, моральних чи інших обмежень. Таким чином, правопорушник відповідає перед державою та суспільством за неправомірну поведінку [11, с. 74].

Більш розширеною є позиція, Г.П. Бондаренко, згідно з якою адміністративна відповідальність – це форма реагування держави на правопорушення, яке виявляється в застосуванні повноважними державними органами, службовими особами, громадськістю до винної особи адміністративних санкцій у межах і порядку, встановлених законодавством, а також обов'язок правопорушника звітуватись за свою протиправну поведінку і перетерплювати за неї негативні наслідки, що передбачені санкцією правової норми [12, с. 84], таким чином, за даного підходу об'єднуються дві різні за своїм змістом концепції – «адміністративна відповідальність-обов'язок» та «адміністративна відповідальність-застосування санкцій», з чим також не можна погодитись, оскільки охоронна функція адміністративної відповідальності проявляється не лише шляхом застосування державного примусу, але і зміцненням законності, запобіганню правопорушенням.

І.П. Голосніченко вважає, що, адміністративна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, що являє собою сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами (посадовими особами) до осіб, що вчинили адміністративне порушення, передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій – адміністративних стягнень [13, с. 430–432].

Л.М. Рябцев, аналізуючи адміністративну відповідальність, називає її інструментом забезпечення правопорядку в окремих сферах суспільного життя й зосереджує увагу на її функціях: виховальній (формуванні правосвідомості), відновлювальній (відновленні стану речей на засаді матеріальної компенсації за завдану шкоду), превентивній (профілактиці правопорушень у цій сфері через усвідомлення невідворотності негативних наслідків) і функції покарання (застосуванні до правопорушника адміністративних стягнень на засаді принципів невідворотності та справедливості покарання) [14, с. 56].

В науковій літературі пропонуються різні визначення поняття адміністративної відповідальності, аналіз яких дозволив зробити такі висновки: 1) адміністративна відповідальність розглядається як: діяльність щодо застосування адміністративних стягнень; специфічна форма негативного реагування; різновид правовідносин; 2) за основу вище наведених дефініцій адміністративної відповідальності науковці беруть дві основні ознаки: адміністративний проступок та адміністративне

стягнення; 3) традиційно адміністративну відповідальність пов'язують із застосуванням примусових заходів, розглядають її як передбачену санкціями правових норм реакцію на правопорушення і здійснення санкцій.

Поняття «адміністративна відповідальність» не слід зводити до поняття «адміністративне стягнення», оскільки адміністративна відповідальність включає такі елементи, як державний осуд діяння і особи, яка його скоїла, і застосування до порушника заходів, визначених санкцією порушеної статті закону, тобто адміністративного стягнення, тому на думку О.Л. Чернецького безпідставним слід вважати визначення адміністративної відповідальності як такої, яка настає за порушення норм адміністративного права, так як норми адміністративного права регулюють і: порядок утворення та правове становище суб'єктів державного управління; форми і методи управлінської діяльності; процедуру проходження державної служби; управління окремими галузями тощо. Необґрунтованим також слід вважати визначення адміністративної відповідальності як застосування до правопорушників лише адміністративних стягнень, так як в передбачених КУПАП випадках можуть застосовуватись заходи впливу (ст.ст.13, 15), які за своєю суттю не є адміністративними стягненнями [15].

Тому Ю.О. Левенець, продовжуючи думку попереднього науковця зазначив, що поняття адміністративної відповідальності має дещо спірний та суперечливий характер. Одні автори адміністративну відповідальність ототожнюють із санкцією (із покаранням), а інші – з обов'язком особи відповідати за свої протиправні вчинки [16, с. 57].

Наведене дає підстави зробити висновок про те, що всі наявні дефініції адміністративної відповідальності наразі мають дослідницький характер. В.К. Колпаков шляхом узагальнення визначень адміністративної відповідальності, які найчастіше зустрічаються в літературі, виокремив три найбільш поширених підходи, суть яких полягає у наступному: Перший – адміністративна відповідальність є застосуванням до правопорушника заходів примусу, прихильниками такого розуміння адміністративної відповідальності є Ю.П. Битяк, В.В. Зуй, Л.В. Коваль та інші. Подібним чином С.Н. Братусь трактував правову відповідальність – як опосередковане державним примусом виконання обов'язку [17, с. 23–29]. Прихильники другого підходу (Є.В. Додін та ін.) розглядають адміністративну відповідальність як встановлення майнових обмежень, обмежень особистих благ та інтересів за вчинення адміністративних правопорушень. Третій підхід полягає в тому, що адміністративна відповідальність являє сукупність адміністративних правовідносин, що виникають внаслідок застосування до суб'єкта проступку адміністративного стягнення (І.П. Голосніченко та ін.). В.Б. Авер'янов вважає, що зазначені правовідносини виникають внаслідок застосування уповноваженими органами чи їх посадовими особами до осіб, які вчинили адміністративний проступок, особливих санкцій – тобто, адміністративних стягнень, які передбачені нормами адміністративного права. [13, с. 434-435].

Неоднозначність науковців у визначенні концептуальних засад щодо означення адміністративної відповідальності породжує й проблематику виокремлення її ознак. Однак, ми будемо враховувати той факт, що адміністративна відповідальність є різновидом юридичної відповідальності.

Традиційно в теорії права виділяють такі ознаки юридичної відповідальності: 1) Юридична відповідальність є одним із видів соціальної відповідальності як явища, суть якого полягає в охороні суспільних відносин та реакції з боку суспільства на порушення правових норм, які встановлені державою, та стимулюванні правомірної поведінки суб'єктів суспільних відносин, а також у сприянні формуванню в населення поваги до закону і права. 2) Юридична відповідальність спирається на державний примус та пов'язується з досягненням певної мети – перевиховання, покарання правопорушника та поновлення порушених прав [18]. 3) Юридична відповідальність, на відміну від інших видів соціальної відповідальності, встановлюється лише нормативно-правовими актами, які видаються органами державної влади і управління, а також посадовими особами. 4) Юридична відповідальність виражається в обов'язку особи зазнавати певних втрат – позбавлення конкретних благ особистого (позбавлення волі, посади та ін.), організаційного і майнового характеру (конфіскація майна, штраф) за свою вину, тобто нести кару, яка є новим, додатковим, юридичним обов'язком, що не існував до правопорушення [19]. 5) Юридична відповідальність настає лише за вчинені або вчинювані правопорушення в разі встановлення складу правопорушення. Ця вимога є обов'язковою при покладанні кримінальної або адміністративної відповідальності. Суб'єктом юридичної відповідальності може бути лише особа (фізична або юридична), винна в порушенні правових розпоряджень [20]. 6) Юридична відповідальність здійснюється виключно уповноваженими державою компетентними органами відповідно до приписів матеріальних і процесуальних правових норм [21, с. 46].

Водночас, загальною теорією права виокремлюються й обов'язкові ознаки юридичної відповідальності, а отже, і адміністративної відповідальності, яка є її різновидом, зокрема такі:

- 1) юридична відповідальність передбачає державний примус;
- 2) обсяг державного примусу має чітко визначатись (нормативність);
- 3) юридична відповідальність обумовлюється правопорушенням, настає після нього та звернута на правопорушника;
- 4) відповідальність має для правопорушника негативні наслідки у вигляді правообмежень;
- 5) характер та обсяг правообмежень встановлені санкцією юридичної норми;
- 6) відповідальність здійснюється в процесуальній формі, тобто застосування правообмежень здійснюється під час правозастосовчої діяльності компетентних державних органів [22, с. 418].

Виходячи з вищезазначеного, а саме з аналізу поглядів науковців стосовно поняття юридичної відповідальності, можна дійти висновку, що адміністративній відповідальності притаманні такі ознаки: 1) загальні ознаки, що характерні для юридичної відповідальності загалом; 2) спеціальні ознаки, що відмежовують адміністративну відповідальність від інших видів юридичної відповідальності [23].

Крім загальних ознак, до спеціальних ознак адміністративної відповідальності слід віднести такі: 1) Підставою адміністративної відповідальності є адміністративне правопорушення (проступок), під яким, згідно зі ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), розуміється протиправне, винне діяння (дія чи бездіяльність), що посягає на державний чи громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління, за яке законодавством передбачена адміністративна відповідальність. 2) Адміністративна відповідальність має публічний державно-обов'язковий характер. Адміністративний проступок за будь-яких умов, навіть коли він спрямований проти особи (фізичної чи юридичної), є порушенням правового порядку, охорона якого – мета і функція держави. Будучи похідним від державної волі, адміністративне переслідування, осудження і покарання (коли є для того достатні фактичні та юридичні підстави) – не тільки право, а й обов'язок держави, який здійснюється органом адміністративної юрисдикції від імені держави і незалежно від волі і бажання зацікавлених у справі осіб (наприклад, потерпілого). Державні органи не можуть займати сторонню позицію або ж мати упереджене щодо конкретної особи ставлення. Відповідні дії кваліфікують як службові злочини, зокрема бездіяльність, перевищення влади та ін. [24, с. 64]. 3) Адміністративна відповідальність виявляється в накладенні на порушників відповідних видів адміністративних стягнень, специфічних за змістом і відмінних від інших заходів стягнення та впливу, які застосовують у різних галузях права. 4) Між суб'єктом, що притягує до відповідальності, і особою, яка притягується до відповідальності, відсутні відносини службового підпорядкування. 5) Адміністративній відповідальності підлягають як фізичні, так і юридичні особи. Це твердження базується на підставі наявності у чинному законодавстві положень, які свідчать про можливість притягнення до адміністративної відповідальності також і юридичних осіб. 6) Законодавством встановлено особливий порядок притягнення до адміністративної відповідальності. Процедура притягнення до адміністративної відповідальності значно простіша, ніж процедури притягнення до кримінальної або цивільної відповідальності. 7) Норми, що регламентують адміністративну відповідальність, містяться у різних за своєю правовою природою актах, які, на думку В. Колпакова, варто поділяти на: а) кодекси; б) закони; в) правила. Правила можуть затверджуватися Кабінетом Міністрів, органами виконавчої влади, встановлюватися рішеннями місцевих рад [25, с. 84].

На підставі вищевикладеного, вважаємо доцільним до спеціальних ознак адміністративної відповідальності віднести і такі, як: 1) адміністративна відповідальність виступає, з одного боку, як необхідний елемент механізму державного управління і є фактично різновидом державно-управлінських відносин, з другого – засобом охорони суспільних відносин у сфері державного управління; 2) адміністративна відповідальність накладається за правопорушення, які не являють собою суспільної небезпеки, а є суспільно шкідливими. Слід зазначити, що такі науковці, як Г.П. Бондаренко, Є.В. Додін, М.М. Дорогих та Л.В. Коваль, вказували, що адміністративна відповідальність застосовується не лише за порушення правил, встановлених адміністративно-правовою нормою, але й за порушення норм інших галузей права. Існувала також думка, що підставою адміністративної відповідальності є вчинення особою злочину, що не становить великої суспільної небезпеки [26, с.189]. На нашу думку, це було, в першу чергу, пов'язано з тим, що ст.51 попереднього Кримінального кодексу України передбачала можливість звільнення від кримінальної відповідальності особи із застосуванням до неї заходів адміністративного стягнення, примусових заходів виховного характеру чи громадського впливу. Проте чинне кримінальне законодавство не допускає можливості

звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням заходів адміністративного стягнення; 4) адміністративна відповідальність є універсальним засобом охорони суспільних відносин, які регулюються різними галузями права – конституційним, цивільним, трудовим, фінансовим, власне адміністративним; 5) у випадку порушення вимог адміністративно-правових норм відповідальність настає не перед другою стороною правовідносин, а перед державою; 6) притягнення осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, до адміністративної відповідальності, здійснюється здебільшого органами виконавчої влади, які виконують функції державного управління у відповідній сфері суспільних відносин. Однак, на нашу думку, перелік цих органів потребує перегляду з метою зменшення їх кількості; 7) в переважній більшості випадків адміністративна відповідальність є кінцевим результатом контрольних повноважень органів державної влади, так як притягнення до адміністративної відповідальності завершує собою процес реалізації органом державного управління такої функції державного управління, як контроль; 8) адміністративна відповідальність настає за порушення лише тих адміністративно-правових норм, які охороняються адміністративними санкціями; 9) певний (особливий) порядок застосування адміністративних стягнень та заходів впливу, який характеризується як позасудовим (переважна форма), так і судовим порядком здійснення; 10) акт про притягнення до адміністративної відповідальності може прийматися: а) індивідуально (судді і посадові особи відповідних органів); б) колегіально шляхом голосування (виконавчі комітети й адміністративні комісії); 11) передбачена великою кількістю законодавчих актів податкового, митного, валютного та іншого законодавства, що нехарактерне для інших видів юридичної відповідальності. Однак, ми підтримуємо думку В.К. Колпакова, який зазначає, що «однією з вад адміністративно-деліктного законодавства є нормативне закріплення положення щодо можливості встановлення складу проступку і відповідальності за його вчинення, а також застосування відповідних норм за межами КУпАП. Такий підхід до побудови законодавства про адміністративну відповідальність є умовою виникнення колізій, які фактично дискредитують як законодавця, так і правозастосувальника» [27]. Як слід, ми підтримуємо тих вчених, які пропонують визнати Кодекс єдиним законодавчим актом щодо адміністративної відповідальності [15].

Розглянувши адміністративну відповідальність в системі юридичної відповідальності доцільно зробити такі висновки:

– у сучасному суспільстві особливого значення набувають фундаментальні системоутворюючі цінності, які включають абсолютні (загальні, сутнісні) і похідні, що виступають засобом досягнення (феноменальне в соціумі). Такі цінності складають основу сучасної юридичної відповідальності;

– юридична відповідальність становить особливу правову форму реакції держави на захист публічних і приватних інтересів, яка полягає в сукупності встановлених державою матеріальних і процесуальних правових норм з метою спонукання правопорушника, який добровільно не бажає дотримуватися встановлених норм поведінки, до належної поведінки і покладання обов'язку зазнавати несприятливі для нього наслідки, а також досягнення мети попередження правопорушень. Це визначення враховує специфіку сучасних видів юридичної відповідальності і значно відповідає вимогам універсальності, підкреслюючи інституційність юридичної відповідальності, а також зможу притягнення до відповідальності винного і виправдання невинного. Таке розуміння юридичної відповідальності охоплює всі існуючі способи впливу на правопорушника тобто каральний, відновлювальний або компенсаційний і профілактичний або попереджувальний;

– видами юридичної відповідальності є традиційно прийняті в юридичній доктрині: цивільна, кримінальна, дисциплінарна та адміністративна. Протиправність інших видів правопорушень (у фінансовій, бюджетній, податковій, екологічній та інших сферах) і протиправність адміністративних правопорушень за своєю суттю ідентичними. Видова специфіка протиправності в цих сферах суспільних відносин не виявлена ні законодавством, ні в наукових дослідженнях. Порушення законодавства у вказаних сферах тягне за собою застосування санкцій цивільного, кримінального, адміністративного або дисциплінарного покарання. Виділення як самостійного виду відповідальності (фінансової, бюджетної, податкової, екологічної та інших) не засноване на об'єктивних критеріях і немає характерних особливостей щодо правопорушень;

– адміністративна відповідальність є комплексним правовим механізмом реагування держави на прояв адміністративної протиправності, що містить матеріально-правові підстави та процесуальний порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення. Основу адміністративної відповідальності складають диференційована адміністративна протиправність, склад адміністративного правопорушення; адміністративне покарання (матеріально-правовий аспект) і процесуальна форма;

– у сучасних концепціях адміністративної відповідальності актуальною виявляється проблема оцінки права із загальних системно-філософських позицій, що відображає загальні закони та принципи буття соціуму, інтегруючи субстанційні та феноменальні характеристики соціально-правової реальності, яка включає теоретико-методологічні критерії оцінки права щодо абсолютного (правова субстанція) та похідного порядку (оптимальні вимоги соціальної реальності, зосереджені в традиційному менталітеті) [28].

Висновки. Враховуючи проведений аналіз наукових думок щодо ознак адміністративної відповідальності, на наш погляд, до особливостей адміністративної відповідальності слід відносити [29, с. 40]:

1. Адміністративна відповідальність має публічний державно-обов'язковий характер.
2. Правом щодо накладення адміністративного стягнення наділені суди.
3. Це один із галузевих різновидів адміністративної відповідальності, що настає за адміністративні проступки.
4. Вона є специфічною формою правового реагування з боку держави в особі її компетентних органів на певну категорію протиправних проявів і є наслідком скоєння суспільно шкідливого діяння.
5. Вона є одним з видів державного примусу, становить державний примус у вигляді застосування встановлених законодавством адміністративних стягнень, визначених санкцією відповідної статті.
6. Фактичною підставою для настання адміністративної відповідальності є адміністративне правопорушення (проступок).
7. Суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути виключно державні службовці, службовці органів місцевого самоврядування та посадові особи підприємств, установ та організацій.
8. Реалізується у визначених процесуальних формах.
9. При повторюваності порушень більше одного разу протягом року застосовуються більш суворі адміністративні стягнення.

Адміністративна відповідальність є комплексним правовим механізмом реагування держави на прояв адміністративної протиправності, що містить матеріально-правові підстави та процесуальний порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність: Сутність та окремі проблеми трансформації на сучасному етапі. *Юридичний вісник. Серія «Повітряне і космічне право»*. 2007. Т. 3. № 4. С. 57–60.
2. Вельский К.С. Административная ответственность: генезис, основные признаки, структура. *Государство и право*. 1999. № 12. С. 20–25.
3. Лук'янець Д.М. Развитие института административной ответственности: концептуальні засади та проблеми право реалізації: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07. К., 2007. 406 с.
4. Слободчиков Н.А. О позитивном содержании юридической ответственности. *Юридическая ответственность: проблемы теории и практики*. Минск, 1996. С. 28–34.
5. Наливайко Л.Р. Конституційно-правова відповідальність: питання теорії та практики: дис... канд. юр. наук: 12.00.02. К., 2000. 180 с.
6. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посібник. К., 2008. 256 с.
7. Советское административное право. Под ред. В.И. Поповой и М.С. Студеникиной. М., 1988. 320 с.
8. Галаган И.А. Административная ответственность в СССР. Воронеж, 1970. 267 с.
9. Адміністративне право: навч. посіб. [О.І. Остапенко, З.Р. Кісіль, М.В. Ковалів, Р.В. Кісіль]. Львів; К., 2008. 533 с.
10. Авер'янов В.Б. Адміністративне право України. URL: <http://textbooks.net.ua/content/view/2688/15/>.
11. Щукін О.М. До питання концептуалізації поняття адміністративної відповідальності. *Юридичний вісник*. 2014. № 3(32). С. 73–78.
12. Бондаренко Г.П. Адміністративна відповідальність в СРСР. Львів, 1975. 176 с.
13. Адміністративне право України. Академічний курс: [підруч.]: у 2-х томах: Том 1. Загальна частина / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К.: 2004. 584 с.
14. Рябцев Л.М. Об административной ответственности и административных взысканиях за совершение экологических правонарушений. *Приоритетные направления разви-*

- тия екологічного, земельного і аграрного права: матеріали Республіканського круглого стола (г. Минск, 30 марта 2017 г.). Минск., 2017. С. 55–58.
15. Чернецький О.Л. Поняття та особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх: теоретико-правові питання. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2951/Poniattia%20ta%20osoblyvosti%20administratyvnoi%20vidpovidalnosti_%20Chernetskyi%20_2008.pdf?sequence=2&isAllowed=y.
 16. Левенець Ю.О. Поняття адміністративної відповідальності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2012. Вип 3. С. 54–62.
 17. Братусь С.Н. Юридична відповідальність і законність. М., 1976. С. 215.
 18. Бошно С.В. Правознавство. URL: <http://ibib.ltd.ua/ponyatie-priznaki-vidyiyuridicheskoy.html>.
 19. Олійник А.Ю. Правознавство. URL: <http://westudents.com.ua/glavy/68225--6-ponyattya-oznaki-yuridichno-vdpovdalnost.html>.
 20. Скакун О.Ф. Теорія держави і права [Електронний ресурс]. URL: <https://books.br.com.ua/9200>.
 21. Гриценко І. Формування наукових поглядів щодо інституту адміністративної відповідальності. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 1. С. 45–50.
 22. Теория государства и права. Учебник для юридических вузов и факультетов. [Алексеев С.С., Архипов С.И., Корельский В.М., Леушин В.И., Перевалов В.Д. и др.]; под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. М., 1997. 570 с.
 23. Заяць Р.Я. Поняття та ознаки адміністративної відповідальності. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2012_8_6.
 24. Остапенко О.І. Адміністративне право: навчальний посібник. К., 2008. 536 с.
 25. Колпаков В. Кодекс України про адміністративне правопорушення: пошук нової парадигми. *Право України*. 2004. № 7. С. 85–89.
 26. Советское административное право: Учебник / Отв. ред. П.Т. Василенков. М., 1990. 574 с.
 27. Колпаков В.К. Деліктний феномен в адміністративному праві України: автореф. дис... докт. юрид. наук: 12.00.07. К., 2005. 39 с.
 28. Крижановська В.А. Адміністративна відповідальність в адміністративному праві України: сучасне розуміння, нові підходи: дис...к.ю.н.: 12.00.07. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/34561/4/dys_kryzhanovska.pdf.
 29. Борисова Ю.В. Адміністративна відповідальність за порушення, пов'язані з корупцією: дис...канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2021. 190 с.